

retlerine rağmen hükümeti kuramayacağını bildirmesi üzerine sadâret mührü İzzet Paşa'ya verildi (14 Ekim 1918). İzzet Paşa, padişahın Damad Ferid Paşa'yı Mondros Mütarekesi'ni imzalayacak heyete başkan yapmak istemesine sert tepki gösterdi. Yirmi beş günlük sadâret sırasında Mondros Mütarekesi imzalandı (30 Ekim 1918). Önemli mevkilere ordunun en seçkin kumandanlarını tayin etti. Talat, Enver ve Cemal paşaların ülkeden kaçmaları üzerine ağır ithamlara mâruz kaldı. Bir taraftan Damad Ferid Paşa ile Meclis-i A'yân reisi Ahmed Rızâ Bey'in aleyhte çalışmaları, bir taraftan da padişahın kabinesinde bulunan İttihatçı nâzırlardan Câvid, Ali Fethi, Hayri ve Rauf beylerin uzaklaştırılmasını ısrarla istemesi üzerine Sultan Vahdeddin'i Kânûn-ı Esâsî'yi çiğnemekle suçlayarak 8 Kasım 1918'de kabinesiyle birlikte istifa etti.

Ahmed İzzet Paşa, 19 Mayıs 1919'da Damad Ferid Paşa'nın ikinci kabinesinde Vükelâ Meclisi'ne memur edilerek sandalyesiz nâzır oldu. Ancak Kuvâ-yi Milliye'ye karşı baskıların giderek artmasına, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının tutuklanma kararına karşı çıkarak istifa etti. Ahmed Tevfik Paşa'nın üçüncü kabinesinde 22 Ekim 1920'de Dahiliye Nezâreti'ne getirildi. Tevfik Paşa hükümeti, Ankara ile İstanbul arasındaki anlaşmazlıkları halletmek üzere iki nâzırını Anadolu'ya gönderilmesini kararlaştırınca bu görev Ahmed İzzet Paşa'nın başkanlık edeceği bir heyete verildi. Aralarında Bahriye Nâzırı Sâlih Paşa'nın da bulunduğu İstanbul heyeti, 5 Aralık 1920'de Bilecik'te Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarıyla görüştü. Heyet ertesi gün arzuları hilâfına Ankara'ya götürüldü. Birinci İnönü zaferi sırasında Ankara'da bulunan Ahmed İzzet Paşa bu galibiyet dolayısıyla karargâha gelerek umumi sevince katıldı. Üç buçuk aylık zoraki misafirlikten sonra kabineden istifa edeceklerine dair yazılı teminat alınarak Ankara'dan ayrılmalarına izin verildi. İzzet Paşa, 19 Mart 1921'de İstanbul'a gelip Ankara'da vermiş olduğu söze uyarak görevinden istifa etti. Ancak İstanbul'a dönüşünden dört ay kadar sonra Tevfik Paşa kabinesinde yeniden görev alması istendi. Durumdan Ankara'yı haberdar etmesine rağmen herhangi bir cevap alamayınca 13 Haziran 1921'de Hâriciye Nezâreti görevini kabul etti. Sâlih Paşa da tekrar Bahriye Nezâreti'ne getirildi. Her iki nâzırın Tevfik Paşa kabinesinde yeniden görev alması Ankara'yı memnun etmedi.

Hariciye Nezâreti'ne geçerek geçmez Millî Mücadele'ye büyük zararları olan, daha sonra Yüzellilikler listesine konulan İstanbul Polis Müdürü Tahsin Bey'i görevinden azlederek yerine İstanbul merkez kumandanı ve aynı zamanda Millî Müdafaa Teşkilâtı Merkez Heyeti başkanı olan kardeşi Miralay Esat Bey'i getirdi.

Hariciye nâzırı olduğu sırada karşı propagandalarla Millî Hareket'in bir vatanseverlik gereği olduğunu göstermeye çalıştı. Bunda da büyük başarı sağladı. Millî Mücadele'nin başından sonuna kadar Anadolu'nun yanında yer aldı. İstanbul ile Ankara'nın uzlaştırılmasına çalıştı. 22 Mart 1922'de yapılan Paris Konferansı'nda Ankara hükümetinin görüşleri doğrultusunda Millî Hareket'i savundu. Türkiye'nin istiklâl ve mevcudiyeti temin edildiği takdirde Ankara'nın barışa razı olacağını ve Anadolu ile İstanbul arasındaki anlaşmazlığı da barışın çözebileceğini söyledi. Hariciye Nezâreti'ne geçtikten sonra da Mustafa Kemal Paşa kumandasındaki kuvvetlere silâh yardımında bulunmaya devam etti. Anadolu'ya yapılan silâh sevkiyatı tamamen onun bilgisi dahilinde olmuştur. Bunun yanı sıra Anadolu'nun işine yarayacak her türlü siyasî bilginin Ankara'ya ulaştırılmasını sağladı. Öte yandan çok sayıda subay ve önemli şahsiyet onun döneminde Anadolu'ya gönderildi. I. Dünya Savaşı'nda esir düşen çok sayıda Türk askerinin vatana geri getirilmesini temin etti. Millî hâkimiyet kavramını bağımsızlığın elde edilmesinden sonra ele alınacak bir hükümet tarzı olarak gören Ahmed İzzet Paşa, Millî Mücadele'nin aynı zamanda esaret altında bulunan sultan-halifeyi kurtarmak için yapıldığına bütün samimiyetiyle inanmıştı. Fakat Ankara'nın gerçek hedefini anladıktan sonra da Anadolu'yu desteklemeye devam etti.

Sadrazam Tevfik Paşa başkanlığındaki son Osmanlı hükümetinin 4 Kasım 1922'de istifa etmesi üzerine İzzet Paşa da görevinden ayrıldı. 25 Ekim 1923'te emekliye sevk edildi. Cumhuriyet döneminde kendisine herhangi bir resmî görev verilmedi. Emeklilik hayatı geçim sıkıntısı içinde geçti. Uzun zaman sonra İstanbul Elektrik Şirketi İdare Meclisi üyeliğine tayin edilerek kendisine bir miktar maaş bağlandı. 1934'te Furgaç soyadını aldı. 31 Mart 1937'de İstanbul'da ölen Ahmed İzzet Paşa'nın cenazesi devlet töreniyle kaldırılarak Karacaahmet Şehitliği'nde kardeşi General Esat Furgaç'ın yanına defnedildi.

Ahmed İzzet Paşa askerlik, felsefe, edebiyat, tarih, fen bilimleri gibi pek çok sahada bilgi sahibiydi. Almanca, Fransızca, Arapça ve Farsça biliyordu. Kibar, mert ve erdem sahibi bir kişi olup herkes tarafından seviliyordu. "Harb-i Umûminin Vukû ve Ziyâında Mes'uller ve Mes'ûliyetler" adını taşıyan hâtıratı ilk defa Alman gazeteci ve yazarı Karl Klinghard tarafından Almanca'ya çevrilerek 1927 yılında basılmış, ardından İstanbul'da *Akşam* gazetesinde bir kısmı tefrika edilmiştir. Daha sonra ise tamamı yayımlanmıştır (bk. bibl.). Ayrıca *Osmanlı-Yunan Seferi: Askerî Konferanslar Serisi* (İstanbul 1325), *ed-Dîn ve'l-İlm* (Kahire 1948 [Arapça]) adlı eserleri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, BEO, Hariciye, nr. 351986, 352410, 353872; Harbiye, nr. 294226, 345681, 346882, 349793; Genel Kurmay Başkanlığı (ATASE) Arşivi, A-1/4, klasör nr. 1369, dosya nr. 462-2-91, Fih. 1/2, 1/5, 1/15; A-1/4336, klasör nr. 1436, dosya nr. 69-209, Fih. 1-3, 24, 46, 52, 68, 69; A-1/4336, klasör nr. 1412, dosya nr. 5A-95, Fih. 1, 15, 16; A-4/6514, klasör nr. 3183, dosya nr. 21, Fih. 1-7; A-4/121, klasör nr. 328, dosya nr. H-10-61, Fih. 1-4, 21, 22, 50; A-1/15, klasör nr. 122, dosya nr. 1/29, Fih. 1, 2/1-8-11; K. Klinghardt, *Die Denkwürdigkeiten des Marschalls Ahmet İzzet Pascha*, Leipzig 1927, s. 9-19, 200, 232; ayrıca bk. tür.yer.; Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım* (haz. Süheyl İzzet Furgaç - Yüksel Kanar), I-II, İstanbul 1992-93; Halide Edip Adivar, *The Turkish Ordeal*, London 1928, s. 234-238; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, IV, 1973-2027; Ali Fuad Erden, *Paris'ten Tih Sahrasına*, İstanbul 1949, s. 22-24; Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası* (nşr. Samih Nafiz Tansu), İstanbul 1969, s. 212-217, 241, 242, 482, 483, 503; Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul 1969, s. 974, 980, 984; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk* (haz. Birol Emil - Melin Has-er), İstanbul 1975, II, 84-89, 105-106, 199-201, 247-248; Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımcıları*, İstanbul 1975, II, 154-175, 183-186, 206, 207, 272, 273, 409; Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşının Mâlî Kaynakları*, İstanbul 1981, s. 39; Metin Ayışığı, *Mareşal Ahmet İzzet Paşa (Askerî ve Siyasî Hayatı)*, İstanbul 1997; *Tevhid-i Efkâr*, sy. 3291-3292, İstanbul 3-4 Mart 1338; sy. 3328, 9 Nisan 1338; *Vakit*, sy. 350, İstanbul 14 Teşrinievvel 1334; *İkdam*, sy. 8286, İstanbul 6 Mart 1336; "Furgaç, Ahmet İzzet", *TA*, XVII, 68.

METİN AYIŞIĞI

İZZETİ MEHMED EFENDİ

(ö. 1092/1681)

Osmanlı kazaskeri, şair.

1039 (1629-30) yılında Filibe'ye bağlı Çarşnığır'da doğdu. Babası Çelebi Kadı ve Vişne Efendi lakaplarıyla tanınan Filibe Kadısı Lutfullah Efendi, dedesi Şeyhülis-

lâm Bayramzâde Zekeriyyâ Efendi'dir. Küçük yaşta babasını kaybedince tanınmış şairlerden amcası Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin himayesine girerek ilk eğitimini ondan aldı ve iyi bir medrese tahsilini gördü. Bu sırada IV. Murad'ın teveccühünü kazandı. Padişahın hatt-ı hümayunuyla Rumeli Kazaskeri Muîd Ahmed Efendi'nin yanında mülâzım oldu. Bu dönemde İzzetî mahlasıyla yazdığı şiirlerini başta amcası olmak üzere devrin diğer büyüklerine sunarak şairlikteki yeteneğini gösterdi.

Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin ölümünden (1053/1644) sonra Sultan İbrâhim ve IV. Mehmed dönemi şeyhülislâmlarından Ebûsâid Mehmed Efendi'ye damat olan İzzetî, 1055'te (1645) amcasının Fatih Çarşamba'da inşa ettirdiği medreseye tayin edilerek öğretim hayatına başladı. Daha sonra sırasıyla Sahn-ı Semân (1057/1647), İsmihan Sultan, Şehzade ve Süleymaniye (1062/1652) medreselerinde müderrislik yaptı. Süleymaniye dârülhadis müderrisliğinden 1064 (1654) yılında Şam kadılığına tayin edildi. Ardından Mısır (1065/1655) ve Bursa'da (1068/1658) kadılıklarda bulundu. 1073'te (1662) İstanbul kadısı olduysa da ertesi yıl azle-

dildi. Uzunca bir mâzuliyet döneminden sonra 1079 (1668) yılı ortalarında Anadolu kazaskerliğine ve ardından Rumeli kazaskerliğine getirildi, fakat birkaç ay sonra görevinden alındı. 1087 (1676) yılı sonlarında ikinci defa getirildiği Rumeli kazaskerliği makamında bu defa bir yıldan fazla kaldı. 13 Şevval 1092'de (26 Ekim 1681) vefat eden İzzetî Mehmed Efendi, dedesi Şeyhülislâm Zekeriyyâ Efendi'nin İstanbul Çarşamba'daki türbesi yakınında babasının mezarı yanına defnedildi. Zeki, yumuşak huylu, hoşsohbet ve cömert bir kimse olan İzzetî'nin bazı kaynaklarda şeyh olduğu kaydedilmekteyse de tasavvufi kişiliğine dair bilgi yoktur. IV. Mehmed ve II. Süleyman dönemleri şeyhülislâmlarından Debbâğzâde Mehmed Efendi İzzetî'nin damadıdır.

Mürettep bir divanı bulunan İzzetî Mehmed Efendi'nin amcası Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'den fazlasıyla etkilendiği kabul edilmektedir. Şiirlerinde Şeyhülislâm Bahâî, İsmetî, Nâilî-i Kadîm gibi devrinin klasik ve sebk-i Hindî ustalarından başka Fuzulî, Bâkî, Cevrî ve Neşâtî'nin de etkisi görülür. Az sayıdaki Arapça ve Farsça şiirlerini de ihtiva eden divanının İstanbul kütüphanelerinde çeşitli nüshaları mevcut olup (TYDK, II, 459-462) divan üzerinde Adnan Çağlı tarafından bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır (1990, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Mehmed Efendi *Keşfü'z-zunûn*'a ilâvelerde bulunmuştur. Bazı kaynaklarda Kafzâde Fâzî'nin *Zübdetü'l-eş'âr* adlı tezkiresine zeyil yazdığı belirtilmekte (Safâî, vr. 141^a; *Sicill-i Osmânî*, III, 455), Uşşâkizâde İbrâhim ve Şeyhî Mehmed bu zeylin müellif hattıyla yazılmış müsveddelelerini gördüklerini söylemektedirler.

İzzetî Mehmed Efendi, Beşiktaş'ta Vişnezâde Mescidi adıyla anılan bir mescid yaptırmıştır (Ayvansarâyî, II, 98-99). Mescidin yer aldığı mahallenin adı da Vişnezâde olup civarında aynı adı taşıyan sokak, meydan ve park olduğu gibi ayrıca Vişneli Tekke adlı bir sokak da bulunmaktadır. Şairin İstanbul Çarşamba'da amcası Yahyâ Efendi'nin medresesine bitişik olarak yaptırdığı dârülhadis ise 1869 yılına kadar faaldi, ancak 1918 Fatih yangınının harap olmuştur (Kütükoğlu, s. 68).

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Âsım, *Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr*, İÜ Ktp., TY, nr. 1711, vr. 14; Güftî, *Teşrifâtü's-suarâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 1533, vr. 29^a; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, IV, 131-142; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübd-i Vekâyiât (Olayların Özü)*, 1656-1684 (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 73, 85,

127; Silâhdar, *Târih*, I, 553-554; Uşşâkizâde İbrâhim, *Zeyl-i Şekâik* (nşr. H. J. Kissling), Wiesbaden 1965, s. 482-484; Safâî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 9583, vr. 141^a; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, s. 344-348; Şeyhî, *Vekâyi'u'l-fuzalâ*, I, 483-486; Râşid, *Târih*, I, 331, 377; Ayvansarâyî, *Hadîkâtü'l-cevâmi'*, II, 98-99; Hammer, *GOD*, III, 525-527; Emin, *Menâkıb-ı Kethüdâzâde el-Hâc Mehmed Ârif Efendi Hazretleri*, İstanbul 1305, s. 316-317; *Sicill-i Osmânî*, III, 455; Fâik Reşâd, *Eslâf*, İstanbul 1312, II, 71-73; *Osmanlı Müellifleri*, II, 480; İzzâhu'l-meknûn, I, 518; TYDK, II, 459-462; Murat Özmen, *Vişnezâde Mehmed İzzetî: Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti* (lisans tezi, 1961), İÜ Ed. Fak.; Nuran Bakır, *XVII. Asrın İkinci Yarısında Payeli ve Bilfil Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri* (lisans tezi, 1966), İÜ Ed. Fak. Ktp., nr. 4412, s. 41-43; Mübahat S. Kütükoğlu, *1869'da Faal İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1977, s. 40, 68.

AZMÎ BİLGİN

İZZİ SÜLEYMAN EFENDİ

(ö. 1168/1755)

Osmanlı vak'anüvisi.

İstanbul'da doğdu. Asıl adı Süleyman olup daha ziyade şöhret kazandı. İzzî mahlasını muhtemelen Dîvân-ı Hümâyün kâtipliği sırasında almıştır. Babası, IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan'ın Baltacılar kethüdâsı olan Halil Ağa'dır. Bazı kaynaklarda babasının adı Halil Fehmî olarak zikredilip vak'anüvisi Subhî Mehmed ile kardeş olduklarından bahsedilirse de (*Osmanlı Müellifleri*, III, 101-102) bu bilgi şüphelidir. Süleyman Efendi, ilk öğrenimini âlim bir zat olduğu anlaşılan babasından görenek Farsça ve Arapça öğrendi. Ardından özel hocalardan dersler alıp tahsilini ilerlettiği gibi devrin meşhur hattatı Eğrikapılı Hoca Mehmed Râsım Efendi'den sülûs ve nesih yazılarını meşkederek icâzet aldı. Gerek babasının saraya yakınlığı gerekse yazısının güzelliği, şiir ve inşadaki kabiliyeti sebebiyle Dîvân-ı Hümâyün kâtipleri arasına girdi, daha sonra kethüdâ kâtipliğinde bulundu. Silâhdar ve sipahi kâtiplikleri de yaptığı anlaşılan İzzî, 21 Receb 1146'da (28 Aralık 1733) küçük rûznâmçe pâyesiyile reis vekili olarak şark seferi seraskeri Abdullah Paşa'nın yanında yer aldı. Ardından rîkâb-ı hümâyün mektupçu kaymakamı iken asaleten küçük rûznâmçeci oldu. 8 Şevval 1149'dan 8 Şevval 1150'ye kadar (9 Şubat 1737-29 Ocak 1738) bu görevde kaldı. Şevval 1150'de (Şubat 1738) kethüdâ kâtipliği ilâvesiyile Piskopos mukâatacılığı görevinde bulundu (Afyoncu, *Belgeler*, XXIV, 104) ve 1739 Belgrad seferine kethüdâ kâtibî sıfatıyla katıldı; Belgrad'ın

İzzetî Mehmed Efendi divanının ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil, nr. 432/2)

